

berlerle rivayetlerin senedlerini çıkarıp Şâtîbî hakkında başka kaynaklarda verilen önemli bilgileri eklemek suretiyle bu çalışmayı *Muhtaşaru Fethî'l-mevâhibi fî menâkıbî'l-imâm eş-Şâtîbî* adıyla yayımlamıştır (Cidde 1415/1995). Eser İbrâhim b. Muhammed el-Cüremî tarafından da *et-Tercemetü'l-kâmile li-seyyidi'l-kurrâ: el-Fethu'l-mevâhibi fî tercemeti'l-imâm eş-Şâtîbî* başlığıyla neşredilmiştir (Amman 2000). 7. *Menâhicü'l-hidâye li-Me'âlimi'r-rivâye*. İbnü'l-Cezerî'nin *el-Bidâye fî me'âlimi'r-rivâye* adlı hadis ilimleri ile ilgili manzum eserinin şerhidir (Dârü'l-kütübî'l-Mısıriyye, nr. 23824; Süleymaniye Ktp., Karaçelebizâde Hüsâmeddin, nr. 30; Adana İl Halk Ktp., nr. 982). 8. *Tuhtetü's-sâmî' ve'l-kârî bi-hatmi Şahîhi'l-Buhârî* (Beyazıt Devlet Ktp., Bayezid, nr. 7951). 9. *el-İlhâmü's-şâdir 'ani'l-in'âmi'l-vâfir* (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 973). 10. *İktidâ'ü'l-gâfil bi-ihtidâ'ü'l-âkıl*. Fıkıhla ilgili bir eserdir (Âtîf Efendi Ktp., Âtîf Efendi, nr. 1383; İÜ Ktp., nr. 1395). 11. *Maķâmâtü'l-ârifîn* (Köprülü Ktp., nr. 784). 12. *Zehrü'r-riyâz ve şifâ'ü'l-kulûbî'l-mirâz*. Müellifin vaazlarından oluşan bu eserin bir nüshası İskenderiye'de bulunmaktadır (el-Mektebetü'l-belediyye, Mevâiz, nr. 20). 13. *Meşâriku'l-envârî'l-mużiyye fî şerhi'l-Ke-vâkibi'd-dürriyye fî medhi hayri'l-be-riyye*. İbn Merzûk Hafîd'in *Kaşidetü'l-bürde* şerhinin özetidir (Dârü'l-kütübî'l-Mısıriyye, nr. 16208, 16275; Beyazıt Devlet Ktp., Bayezid, nr. 3539). 14. *en-Nürü's-sâti' el-mülteķat mine'd-Dav'ü'l-lâmi'*. Kastallânî'nin, hocası Sehâvî'nin eserini ihtisar etmek amacıyla kaleme aldığı bu çalışmanın bir nüshası Zâviyetü'l-Hamza-viyye'dedir (nr. 120; bu nüshadan alınmış bir mikrofilm Kahire'de Ma'hedü'l-mahtûtâtî'l-Arabiyye, nr. 2153'te kayıtlıdır).

Bunların dışında Kastallânî'ye *Minhâc-ü'l-ibtihâc bi-şerhi Müslim İbni'l-Haccâc* ("Kitâbü'l-Hacc" a kadar), *el-Uķûd-ü's-seniyye fî şerhi'l-Muķaddi-meti'l-Cezeriyye*, *el-İs'âd fî telhişi'l-İrşâd* (İbnü'l-Mukrî el-Yemenî'nin Şâfiî fikhına dair eserinin bir kısmının özetidir), *Kitâbü'l-Envâr fi'l-ed'îye ve'l-ezķâr* ve diğer bazı eserler de nisbet edilmektedir (*Letâ'ifu'l-işârât*, neşredenin girişi, s. 16-18; Brockelmann, GAL, I, 165, 170, 310; II, 87-88; Suppl., I, 262-263, 268; II, 78-79). Atiyye Abdurrahîm Atiyye *el-İmâm el-Kastallânî ve Şahîhi'l-Buhârî* adıyla bir çalışma yapmıştır (Kahire 1399/1978, 1406).

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî, *Letâ'ifu'l-işârât li-fünûni'l-kırâ'ât* (nşr. Âmir Seyyid Osman – Abdüssabûr Şâhin), Kahire 1392/1972, neşredenlerin girişi, I, 5-28; a.mlf., *Muhtaşaru Fethî'l-mevâhibi fî menâkıbî'l-imâm eş-Şâtîbî* (nşr. Muhammed Hasan Akil Mûsâ), Cidde 1415/1995, s. 26; ayrıca bk. neşredenin girişi, s. 11-18; Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi'*, II, 103-104; Abdülkâdir el-Ayderûsî, *en-Nürü's-sâfir*, s. 106-107; Gazzî, *el-Kevâkibü's-sâ'ire*, I, 126-127; *Keşfü'z-zunûn*, I, 69, 366, 647, 867, 919; II, 1090, 1335, 1568, 1848, 1938, 1965; İbnü'l-İmâd, *Şezerât* (Arnaût), X, 169-171; Şevkānî, *el-Bedrü't-tâli'*, I, 102-103; Ahlwardt, *Verzeichnis*, IX, 494; Brockelmann, GAL, I, 165, 170, 310; II, 87-88; Suppl., I, 262-263, 268; II, 78-79; a.mlf., "al-Kastallânî", *El²* (İng.), IV, 736-737; Fuâd Seyyid, *Fihristü'l-mahtûtât*, Kahire 1383/1963, III, 61, 112; Mustafa Muhammed eş-Şek'a, *Celâlüddin es-Süyûtî*, Kahire 1401/1981, s. 95-98; Abdülhay el-Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, II, 967-970; Şâkir Mustafa, *et-Târihu'l-Arabî ve'l-mu'errihân*, Beyrut 1990, III, 255-256; M. Yaşar Kandemir, "el-Câmîu's-sahîh", *DİA*, VII, 121.

ABDÜLKADİR ŞENEL

KASTALLÂNÎ, Muhammed b. Ahmed (محمد بن أحمد القسطلاني)

Ebû Bekr Kutbüddin Muhammed
b. Ahmed b. Alî el-Kastallânî
(ö. 686/1287)

Hadis hâfızı, fakih ve mutasavvîf.

27 Zilhicce 614'te (27 Mart 1218) Kahire'de doğdu. İbnü'l-Kastallânî diye de tanınmaktadır. Ailesi aslen, Kastilya olarak da adlandırılan Cerîd bölgesinin Tûzer (Tevzer) şehrendir. Kastallânî beş yaşlarında iken ailesiyle birlikte Mekke'ye gitti. Burada başta babası olmak üzere Ebû'l-Feth el-Husrî, Ebû'l-Hasan İbnü'l-Bennâ, elinden tasavvuf hırkasını giydiği ve 'Avârifü'l-ma'ârif'ini okuyarak icâzet aldığı Şehâbeddin es-Sühreverdi gibi hocalardan istifade etti. Bu sırada *Kütüb-i Sitt*e'nin çoğunu babasından, kalan kısmını da başka hocalardan dinledi. Mekke'de uzun süre ikamet eden Kastallânî, 630 (1233) yılından itibaren Mescid-i Harâm civarındaki Dârüzübeyde Medrese-si'nde babasının huzurunda ders okutmaya, ayrıca Şâfiî mezhebine göre fetva vermeye başladı. 649'da (1251-52) seyahate çıkarak Bağdat, Kûfe, Şam, Halep, Harran, Kudüs ve Medine'yi ziyaret etti. Daha sonra Yemen'e gitti ve orada ilgiyle karşılandı. Kahire'deki Kâmilîyye Dârü'l-hadisî'nin şeyhi olan kardeşi Ebû'l-Hasan Ali'nin vefatı üzerine buranın yöneticiliğini üstlenmesi için yapılan daveti kabul

ederek memleketine döndü ve ömrünün sonuna kadar bu görevde kaldı. Abdül-mü'min b. Halef ed-Dimyâtî, İbn Seyyidünnâs, Kutbüddin el-Halebî, Bedreddin İbn Cemâa ve Yûsuf b. Abdurrahman el-Mizzî onun talebelerinden bazılarıdır. Kastallânî 28 Muharrem 686'da (15 Mart 1287) Kahire'de vefat etti ve Karâfetüsuğrâ Kabristanı'na defnedildi.

Eserleri. 1. *Medârikü'l-merâm fî mesâliki's-şıyâm*. Ramazan ayının fazileti, bu ay içinde yapılması tavsiye edilen ameller, orucun önemi, hikmetleri ve fikhî hükümlerine dair olan eseri Ridvân Muhammed Ridvân neşretmiştir (Kahire 1930, 1987). 2. *Merâşidü's-sûlât fî maķâsidi's-şalât*. Çeşitli namazların fazilet dereceleriyle namaz esnasında okunan duaların ve yapılan hareketlerin mâna ve hikmeti üzerinde durulan eser Ridvân Muhammed Ridvân (Kahire 1931) ve Muhammed Sîdîk el-Miñşâvî (Kahire 1995) tarafından yayımlanmıştır. 3. *Tekrîmü'l-ma'îşe fî tahrimî'l-haşışe*. Özellikle bazı mutasavvıflar arasında haşhaş kullanımının yaygınlık kazanması üzerine bunun haram olduğunu göstermek amacıyla kaleme alınmıştır (Dârü'l-kütübî'l-Mısıriyye, Fikhü'l-mezâhib, nr. 50). Eseri Abdülbâsîr el-Malatî *ed-Dürri'l-vesîm* adıyla şerhetmiştir. 4. *Tetmîmü't-Tekrîm*. Bir önceki eserin zeyli olup Yâsîn el-Hatîb tarafından yayımlanmıştır (Mekke 1411). İndalecio Lozano, Kastallânî'nin hayatını, haşhaşın o dönemdeki kullanımını ve meselenin fikhî yönünü incelediği makalesinde bu son iki eserin özetini vermiştir (bk. bibl.). 5. *Kelimâtü Ebî 'Abdillâh el-Kuşeyrî ve ğayrih fi't-tasavvuf* (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 4798). 6. *el-Edviyetü's-şâfiye fi'l-ed'iyeti'l-kâfiye* (Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 559). 7. *Kitâb fi's-şâfiyye*. Hallâc-ı Mansûr'dan (ö. 309/922) Affüddin et-Tilimsânî'ye (ö. 690/1291) kadar gelen mutasavvıfların biyografilerini içeren bir eserdir. 8. *Lisânü'l-beyân 'an i'tikâdi'l-cinân*. Müellif, akaid konularını işlediği bu eserini *el-Muhtaşar* adıyla özetlemiştir. 9. *Cümelü'l-icâz fi'l-i'câz bi-nâri'l-Hicâz*. Hicaz bölgesinde meydana gelen volkanik patlama sonucunda görülen ateşle Medine'de çıkan yangınların, özellikle de bunlardan Mescid-i Nebevi'ye kadar uzanan birinin anlatıldığı bir eserdir. 10. *'Urvetü't-tevşîķ fi'n-nâr ve'l-harîķ*. Bir önceki kitapta kısaca ele alınan olayların daha geniş biçimde açıklandığı bu eser, Semhûdî'nin *el-Vefâ' bîmâ yecibü li-hâzreti'l-Muştâfâ* adlı kitabının önemli kaynaklarından biridir.

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed b. Ahmed el-Kastallâni, *Medâirü'l-merâm fi mesâlikü's-şıyâm* (nşr. Rıdvân Muhammed Rıdvân), Kahire, ts. (Mektebetü's-sekâfeti'd-dîniyye), s. 3-5, 119; İbn Rüseyd, *Mil'û'l-aybe bimâ cümü'a bi-ţûli'l-gaybe* (nşr. M. Habîb İbnü'l-Hoca), Tunus 1402/1981, III, 415-430; V, Beyrut 1408/1988, s. 314-318; Birzâli, *Meşyehatü kâdi'l-kuğât Bedreddin İbn Cemâ'a* (nşr. Muvaffak b. Abdullah b. Abdülkâdir), Beyrut 1408/1988, II, 473-478; Fâsî, *el-'İkdü's-şemîn*, I, 321-330; Takıyyüddin İbn Fehd, *Lahzû'l-elhâz (Zeylû Tezkireti'l-huffâz li'z-Zehebî* içinde, nşr. M. Zâhid Keversî), Dimaşk 1347, s. 76-81; *Keşfü'z-zunûn*, s. 62, 470; II, 1133, 1641; *İzâhu'l-meknûn*, I, 226; II, 707; Şâkir Mustafa, *et-Târihu'l-'Arabî ve'l-mü'errihûn*, Beyrut 1993, s. 401-402; M. Habîb el-Hile, *et-Târih ve'l-mü'errihûn bi-Mekke*, Mekke 1994, s. 51-52; Cl. Gilliot, "Textes arabes anciens édités en Egypte au cours des années 1987 à 1990", *MIDEO*, XX (1991), s. 449; a.mlf., "Textes arabes anciens édités en Egypte au cours des années 1994 à 1996", a.e., XXIII (1997), s. 389; I. Lozano, "Qutb al-Din al-Qastallânî y sus dos epistolas sobre el hachis", *al-Qantara*, XVIII/1, Madrid 1997, s. 103-120; Abdülkerim Özyayın, "Abdülbasit el-Malati", *DiA*, I, 201.

ABDÜLKADİR ŞENEL

KASTAMONU

Karadeniz bölgesinin
batı kesiminde şehir
ve bu şehrin merkez olduğu il.

Kızılırmak'ın başlıca kollarından Gökırmak'a kavuşmak üzere Ilgaz dağının kuzey yamaçlarından inen Kastamonu suyu veya Karaçomak deresi vadisi boyunca denizden yaklaşık 790 m. yükseklikte yer alır. Şehrin ne zaman kurulduğu ve adının nereden geldiği kesin olarak bilinmemekle beraber bölgenin eski sakinlerinden Kaşka kavminin buraya "şehir" anlamına gelen Tım(m)ana adını verdiği, bundan dolayı "Kaşkalar'ın şehri" demek olan Gastumanna şeklinde anıldığı ve daha sonra Kastamonu'ya dönüştüğü ileri sürülür. Ayrıca Bizans hânedarı Komnenler tarafından yaptırılan veya tamir edilen kaleye Kastrâ-Komneni denildiği, bu ada istinaden buranın Kastamonu adını aldığı da belirtilir. Ancak şehrin adının klasik İlkçağ'larda ve Ortaçağ'ın ilk yarısına ait eserlerde geçmemesi bu görüşlerin bir faraziyeden öteye gitmediğini gösterir. İslâm coğrafyacılarının eserlerinde Kestamûniyâ, Kastamûniye, Kastamûnî; Bizans kaynaklarında Kastamon; Ortaçağ Batı kaynaklarında Castamea, Casstimana, Castemol şeklinde anılan şehrin adı Osmanlı dönemi kaynaklarında genellikle Kastamoni olarak geçer.

Kastamonu yöresi tarihinin Alt Paleolitik-Yontma Taş safhasına kadar indiği. Tahta ve Malak köylerinde bu safhaya ait ele geçen buluntulardan anlaşılmaktadır. Aynı şekilde Gököy Enstitüsü yakınında bulunan aletler Orta Paleolitik safhasına aittir. Yörede yapılan araştırmalarda henüz Neolitik dönem / Cilalı Taş'a ait buluntular ele geçmemişse de Geç Kalkolitik safhaya, yoğun olarak da İlk Tunç çağına ait yerleşmeler bulunmuştur. Yüzey araştırmalarında yerleşmelerde Hitit, Frig, Pers, Helenistik ve Roma çağlarına kadar az da olsa bir sürekliliğin varlığı izlenebilmiştir. Milâttan önce 1660 yıllarında Kızılırmak kavsinde kurulan eski Hitit Krallığı'nın kuzeybatısında yer alan Kastamonu çevresinin Hitit coğrafyasında Tım(m)ana bölgesinin içinden kaldığı anlaşılmaktadır. Bu devletin kuruluşundan yıkılışına kadar olan dönem içinde bölgenin kuzeyinde üç grup olarak yaşadığı sanılan ve Hititler'e düşman olan Kaşka topluluğu bulunmaktaydı. Kaşkalar'ın Batı grubunun Gökırmak-Devrez kesiminde Pala-Tım(m)ana ile sınır komşusu olduğu kabul edilmektedir.

Hitit İmparatorluğu'nun milâttan önce 1190 yıllarına doğru Orta Avrupa'dan gelen Frig ya da Brigler tarafından yıkılmasından bir süre sonra yöre Frigler'in hâkimiyetine girdi. Milâttan önce 676'da Frigya Devleti'nin Kimmer istilâsına uğraması üzerine yörede daha sonra Lidyalılar üstünlük sağladı. Ancak bu üstünlüğe milâttan önce 546'da Persler tarafından son verilince Kastamonu havalisinin de içinde bulunduğu geniş bir alan Pers Krallığı'nın idaresine geçti. Herodotos'un kaydettiğine göre (*Tarih*, III, 90) Paflagonialılar, Persler'in üçüncü satraplığında yer almaktaydı. Bu dönemde diğer Pers topraklarında olduğu gibi yöre satraplar tarafından yönetildi. Persler'in milâttan önce 334-333'te Makedonya Kralı İskender'e yenilmesiyle de Makedonyalılar'ın idaresine girdi. Milâttan önce 323'te İskender'in ölümü üzerine iç karışıklık ve iktidar mücadeleleri başladı. Yöreye bir süre sonra Pontus Krallığı hâkim oldu. Daha sonraları burayı almak isteyen Romalılar'la Pontus Krallığı arasında milâttan önce 88-64 yıllarında yoğun mücadeleler meydana geldi. Bu mücadeleler sonunda burası milâttan önce 64 yılından itibaren Roma'nın nüfuz sahasına girdi. Kastamonu yöresi, Roma İmparatorluğu'nun 395'te ikiye ayrılmasının ardından Doğu Roma İmparatorluğu'nun hâkimi-

yetinde kaldı ve bu hâkimiyet Türkler'in Anadolu'ya girmesine kadar sürdü.

Kastamonu yöresini Türkler'in hangi tarihte fethettiği belli değildir. Ancak 1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra Selçuklular'ın maiyetinde Türk boylarının kısa süre içinde Anadolu'nun batı uç bölgelerine yayıldığı ve bu arada Anadolu Selçuklu Devleti'nin kurucusu Süleyman Şah'a bağlı beylerden Emîr Karategin'in 1084 yılından sonra kısa süre de olsa Kastamonu yöresinde hüküm sürdüğü bilinmektedir. Ardından Bizans hâkimiyetine giren Kastamonu, İmparator Aleksios Komnenos zamanında Dânişmendliler tarafından fethedildi. Böylece burada uzun sürecek olan Türk-Bizans mücadelesi başladı ve şehir Bizanslılar'la Dânişmendliler arasında el değiştirdi. Emîr Gazi (Melik Gazi) Kastamonu'yu alıp iktidar sınırlarını Karadeniz kıyılarına kadar uzattı. Kastamonu ve yöresi, XII. yüzyıl sonlarında Anadolu Selçukluları'nın uç beyi olan Emîr Hüsâmeddin Çoban'ın kurduğu Çobanoğulları Beyliği'nin idaresi altına girdi. Bir asır kadar süren bu hâkimiyet, Çobanoğulları topraklarının XIV. yüzyıl başlarında Kastamonu ve Sinop civarında kurulan Candaroğulları Beyliği tarafından ilhak edilmesiyle sona erdi. Bu ilhaktan bir süre sonra Kastamonu beyliğinin merkezi haline getirildi.

1361 yıllarında Candaroğulları beyi olan Kötürüm Bayezid dönemi Osmanlı Beyliği'nin bu yöreyle ilişkisinin arttığı bir dönem oldu. Nitekim I. Murad, Kötürüm Bayezid ve oğulları arasındaki taht mücadelesinde bir Osmanlı ordusu ile Kötürüm Bayezid'in oğlu Süleyman'ı babasının üzerine gönderdi. Kastamonu'da yapılan savaşta Kötürüm Bayezid yenilerek Sinop'a çekildi. Kastamonu'yu ele geçiren II. Süleyman Paşa ise Osmanlı Beyliği'nin himayesinde hükümdarlığını ilân etti. Böylece ikiye ayrılan beyliğin merkezlerinden birisi Sinop, diğeri Kastamonu oldu. Kısa bir süre sonra I. Murad beyliğin Kastamonu şubesini Osmanlı topraklarına katınca Kastamonu da Osmanlı idaresine girmiş oldu. Ancak Kastamonu halkının Süleyman Paşa lehine harekete geçmesi üzerine burayı ona bıraktı. Yıldırım Bayezid döneminde Süleyman Paşa'nın Osmanlılar'a karşı Kadı Burhâneddin ve Karamanoğulları gibi beyliklerle ortak hareket etmesi Yıldırım Bayezid'in Kastamonu üzerine yürümesine yol açtı. Büyük bir ordu ile Candaroğlu ülkesine giren Yıldırım Bayezid beyliğinin Kastamonu şubesini Osmanlı topraklarına dahil etti